

Bartłomiej H. Toczek

Język narodowy jako instrument mobilizacji politycznej w Walii i Kornwalii na początku XXI w.

Acta Politica nr 27, 67-80

2014

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bartłomiej H. Toszek*

**JĘZYK NARODOWY
JAKO INSTRUMENT MOBILIZACJI POLITYCZNEJ
W WALII I KORNWALII NA POCZĄTKU XXI W.**

Odzwierciedlanie przez język układu cywilizacyjnych wzorów kulturowych sprawia, że nie jest możliwe uchwycenie i zrozumienie istotnych cech kultury narodowej bez pomocy symbolizmu językowego (nadającego tym cechom znaczenie zrozumiałe dla całego społeczeństwa)¹. Przez naukę języka wytwarza się aparat pojęciowy służący postrzeganiu i nazywaniu elementów otaczającej rzeczywistości na podstawie systemu norm i wartości charakterystycznych dla danej nacji. Język pozostaje bowiem nierozzerwalnie związany z pojęciem „psychiki narodowej” oznaczającym właściwy dla danego narodu sposób postrzegania i percypowania świata². Zrozumiałe jest zatem, że każda grupa społeczna, mająca poczucie tożsamości narodowej, domaga się gwarancji nienaruszalności swojego języka. Dotyczy to przede wszystkim mniejszości narodowych, które funkcjonując w organizmach państwowych zdominowanych przez inne grupy narodościowe, mają uzasadnione powody do wysuwania roszczeń dotyczących ochrony lub rozwoju języka, którym się posługują. Jeżeli działania takie podejmowane są w ramach przeciwstawienia się państwowej polityce językowej (będącej *de facto* polityką narodościową, ponieważ państwo „wspierając lub zwalczając konkretne języki, wspiera lub zwalcza ludzi, którzy danymi językami się posługują lub są z nimi emocjonalnie związani”³), to poprzez przekształcenie wąskich inicjatyw ukierunkowanych na utrzymanie odrębności językowej w przedsię-

---

* Dr Bartłomiej Toszek, Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, e-mail: clermont@wp.pl.

¹ E. Sapir, *Kultura, język, osobowość. Wybrane eseje*, Warszawa 1978, s. 88.

² J. Obara, *Kategoria ducha językowego w poglądach niektórych niemieckich i polskich myślicieli XIX i XX wieku*, w: *Język a kultura. Podstawowe pojęcia i problemy*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław 1991, s. 85.

³ R. Szul, *Język, naród, państwo. Język jako zjawisko polityczne*, Warszawa 2009, s. 7.

wzięcia emancypacyjne o wymiarze wielopłaszczyznowym przyczyniają się do mobilizacji politycznej mniejszości. Przykładem ilustrującym powyższą tezę jest systematyczny wzrost aktywności społeczności walijskiej i kornwalijskiej, które od czasu zarzucenia przez władze brytyjskie „popularnej niegdyś (...) idei jedno państwo – jeden naród – jeden język”⁴, zdołały umocnić poczucie swojej tożsamości narodowej w sferze pozakulturowej, wysuwając następnie żądania przyznania lub rozszerzenia autonomii decyzyjnej w ramach reformy dewolucyjnej⁵.

W przeciwieństwie do pozostałych języków celtyckich na Wyspach Brytyjskich „język walijski [*cymraeg*] meźnie opierał się inwazji angielszczyzny”⁶ przez kolejne stulecia, toteż na początku XXI w. odsetek rdzennych mieszkańców posługujących się językiem narodowym był w Walii znacznie wyższy niż w Szkocji, Irlandii Północnej czy Republice Irlandii. Jak bowiem wykazał powszechny spis ludności z 2001 r., spośród ogólnej liczby 2 903 085 Walijczyków, zaawansowaną znajomość *cymraeg* połączoną z używaniem tego języka w życiu codziennym zadeklarowało 457 880 osób (tj. 16,2%), natomiast umiejętność prowadzenia płynnej konwersacji oraz posługiwania się prostymi zdaniem i zwrotami walijskimi zgłosiło odpowiednio 575 640 (tj. 20,51%) oraz 797 866 osób (tj. 28,4%)⁷. Najwięcej ludności walijskojęzycznej zamieszkiwało hrabstwa położone w zachodniej i północnej części regionu⁸, tj. Gwynedd (76,1%), Anglesey (70,4%),

⁴ Ibidem, s. 190.

⁵ Reforma dewolucyjna zapoczątkowana w 1997 r. stanowi szczególną formę decentralizacji regionalnej, polegającą na przekazywaniu (lecz nie oddawaniu) kompetencji należących do parlamentu i rządu brytyjskiego na rzecz regionalnych zgromadzeń parlamentarnych i rządów; jej specyfika wyraża się również ograniczonym zasięgiem geograficznym (nie obejmuje Anglii – z wyjątkiem Londynu), zróżnicowaniem kompetencji przysługujących poszczególnym regionom oraz otwartym charakterem. Szerzej: V. Bogdanor, *Devolution in the United Kingdom*, Oxford 2001, s. 201–286; C. Pilkington, *Devolution in Britain today*, Manchester–New York 2002, s. 95–180; *The Dynamics of Devolution. The State and the Nations 2005*, red. A. Trench, Exeter–Charlottesville 2005, s. 23–89; M. Kaczorowska, *Dewolucja systemu politycznego: istota, wpływ i znaczenie – casus Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, w: J. Szymanek, M. Kaczorowska, A. Rothert, *Ewolucja, dewolucja, emergencja w systemach politycznych*, Warszawa 2007, s. 107–184.

⁶ N. Davies, *Wyspy*, Kraków 2003, s. 841.

⁷ J. Davies, *A History of Wales*, London–New York–Toronto–Dublin–Camberwell–New Delhi–Auckland–Johannesburg 2007, s. 699.

⁸ Ze względu na szereg czynników geograficznych (tj. wyodrębnienie Półwyspu Walijskiego z obszaru Wielkiej Brytanii granicami rzeczynymi i wałem Offy) i historycznych (tj. istnienie suwerenności walijskiej do końca XIII w. oraz odrębności prawno-administracyjnej do połowy XVI w., a także utrzymywanie formalnej autonomii Księstwa Walii wewnątrz królestwa angielskiego), ludność walijska, pomimo systematycznej anglicyzacji, zachowała swoją odrębność etniczną i kulturową (w tym językową). Dodatkowo implementacja reformy dewolucyjnej w 1999 r. spowodowała pojawienie się zasadniczych różnic między angielskim i walijskim systemem politycznym oraz prawno-administracyjnym. W rezultacie Walia określana jest przez konstytucjonalistów brytyjskich mianem kraju lub krainy (country), co odpowiada

Carmarthenshire (63,6%), Ceredigion (61,2%), Conwy (39,7%) i Denbighshire (36,0%), podczas gdy w graniczących z Anglią hrabstwach wschodnich odsetek ten wynosił odpowiednio mniej – od 30,1% w Powys, do 12,9% w Monmouthshire. Słabą znajomość języka walijskiego odnotowano również w Pembrokeshire (29,4%)⁹, które pomimo geograficznego usytuowania w obszarze silnych wpływów *cymraeg* (na poziomie 61–63%) znajdowało się w sferze równie mocnego oddziaływania kultury angielskiej, co stanowiło efekt funkcjonowania zwartej społeczności anglojęzycznej (złożonej przede wszystkim z potomków osadników flamandzkich sprowadzonych do marchii walijskich w początkach XII w.) w południowej części hrabstwa, określanej mianem „małej Anglii poza Walią” (little England beyond Wales)¹⁰. Na obszarze całego regionu istniała rozbudowana sieć placówek oświatowych, w których *cymraeg* stanowił język wykładowy lub przedmiot nauczania. W roku szkolnym 2000/2001 języka narodowego uczyło się 12 954 dzieci w wieku przedszkolnym (w dziewięciuset trzydziestu pięciu grupach przedszkolnych), 285 414 uczniów szkół podstawowych (w czterystu czterdziestu pięciu szkołach), 183 473 uczniów szkół średnich (w stu dwudziestu trzech szkołach)¹¹, a także studenci wydziałów filologicznych Uniwersytetu Walijskiego w Aberystwyth, Bangor, Cardiff, Swansea i Lampeter, wydziału medycznego tej uczelni, niektórych wydziałów Uniwersytetu Glamorgan oraz tzw. nowych uniwersytetów, tj. University of Wales Institute Cardiff, North East Wales Institute, University of Wales College Newport, Higher Education Institute Swansea, Trinity College Carmarthen i The Welsh College of Music and Drama. A chociaż większość mieszkańców Walii posługiwała się na co dzień językiem angielskim, to dzięki wysiłkom podejmowanym od początku XX w. przez entuzjastów kultury i języka walijskiego oraz środowiska nacjonalistyczne, „udało się osiągnąć (...) wspaniałe zwycięstwo w postaci istniejącego obecnie bilingwizmu (...), który

---

pojęciu kraju związkowego w państwach federalnych (np. w Niemczech). Pojęcie regionu zastrzeżone jest natomiast dla utworzonych w 1994 r. regionów angielskich, które nie mają samodzielności decyzyjnej w stosunku do władz krajowych. Ponieważ jednak na gruncie języka polskiego termin „kraj” odnosi się najczęściej do suwerennego państwa, natomiast pojęciem „regionu” określa się wyodrębnione historycznie lub administracyjnie części tego państwa (bez względu na przysługujące im władzom zakres kompetencji stanowiących), w niniejszym artykule Walia konsekwentnie opisywana jest jako „region”.

⁹ Office for National Statistics, *Census 2001. Report on the Welsh language*, London 2004, s. 7.

¹⁰ Szerzej: G.M. Awbery, *The Term ‘Landsker’ in Pembrokeshire*, „Journal of the Pembrokeshire Historical Society” 1990–1991, nr 4, s. 32–41; D. Davies, *Pembroke is Little England after all!*, „The Western Mail”, 8.01.2004, s. 8.

¹¹ Mercator-Education: European Network for Regional or Minority Languages, *The Welsh language in education in the UK*, Ljouwert/Leeuwarden 2001, s. 15, 19, 22–23.

umocnił pozycję języka walijskiego¹². Dwujęzyczne nazwy ulic, miejsc i miejscowości, wprowadzone początkowo jako wyraz zrozumienia i poszanowania potrzeb kulturowych (językowych) społeczności regionalnej, zostały następnie legitymizowane poprzez uznanie *cymraeg* za pomocniczy język urzędowy przed organami administracji publicznej i wymiaru sprawiedliwości na podstawie ustawy o języku walijskim z 1967 r. (*Welsh Language Act 1967*)¹³. Natomiast w 1993 r. wszystkie jednostki administracji publicznej w Walii zostały zobligowane do traktowania *cymraeg* jako języka urzędowego na równi z językiem angielskim, a egzekwowanie tego obowiązku powierzono nowo powstałej Radzie Języka Walijskiego (*Welsh Language Board*)¹⁴ podlegającej bezpośrednio szefowi resortu walijskiego w rządzie krajowym, tj. sekretarzowi stanu ds. Walii (*Secretary of State for Wales*)¹⁵. Z kolei pozytywne rozstrzygnięcie drugiego referendum dewolucyjnego w 1997 r.¹⁶ umożliwiło przesunięcie dotyczących *cymraeg* uprawnień wykonawczych (w 1999 r.) i stanowiących (w latach 2006 i 2011), przysługujących dotychczas władzom krajowym, do kompetencji Walijskiego Zgromadzenia Narodowego (*National Assembly for Wales*). Systematyczne umacnianie pozycji ustrojowej legislatury regionalnej stanowiło czynnik determinujący rozszerzanie formalnych i instytucjonalnych gwarancji ochrony języka walijskiego. Opublikowane w latach 2002–2003 dokumenty rządu walijskiego (*Welsh Assembly Government*) pt. *Dwujęzyczna przyszłość (Dyfodol Dwyieithog: A Bilingual Future)* oraz *Plan narodowej akcji na rzecz dwujęzycznej Walii (A National Action Plan for a Bilingual Wales)* zawierały zapowiedź przekształcenia regionu w miejsce, w którym „każdy będzie mógł swobodnie zdecydować o używaniu lub nieużywaniu walijskiego lub angielskiego, a równoczesna obecność obu tych języków [w życiu publicznym] będzie stanowiła źródło naszej siły i dumy”¹⁷. Natomiast wydany

¹² F. Dafydd, *Welsh Icons*, Ceredigion 2007, s. 16.

¹³ Szerzej: The National Archives, *Welsh Language Act 1967*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/66/enacted> (1.03.2013).

¹⁴ Szerzej: The Welsh Language Board, *About Us*, http://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/2012_0330000810/, <http://www.byig-wlb.org.uk/english/about/Pages/index.aspx> (1.03.2013). Po likwidacji Rady Języka Walijskiego w dniu 31 marca 2012 r. jej kompetencje przejął Komisarz ds. Języka Walijskiego (*Welsh Language Commissioner*). Szerzej: Comisiynydd y Gymraeg, *Hafan*, <http://www.comisiynyddygybraeg.org/english/Pages/Home.aspx> (1.03.2013).

¹⁵ Szerzej: The National Archives, *Welsh Language Act 1993*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1993/38> (1.03.2013).

¹⁶ Szerzej: R.W. Jones, D. Trystan, *The 1997 Welsh referendum vote*, w: *Scotland and Wales: Nations Again?*, red. B. Taylor, K. Thomson, Cardiff 1999, s. 65–90; B.H. Toszek, E. Kuzelewska, *Od wizji do rzeczywistości. Dziesięć lat dewolucji w Walii*, Warszawa 2011, s. 63–76.

¹⁷ Welsh Assembly Government, *A National Action Plan for a Bilingual Wales*, Cardiff 2003, s. 1.

w 2007 r. (stanowiący wspólne opracowanie rządu regionalnego i *Welsh Language Board*) *Schemat [rozwoju] języka walijskiego (Welsh Language Scheme)* określał planowane sposoby upowszechniania *cymraeg* we wszystkich sferach życia publicznego¹⁸, w celu zapewnienia mu pozycji już nie tyle równoprawnej, co raczej uprzywilejowanej w stosunku do „obcego” języka angielskiego.

Radykalizacja działań mających uchronić język walijski przed naporem angielszczyzny wynikała ze stopniowego zmniejszania się liczby mieszkańców Walii zainteresowanych nauką i używaniem *cymraeg*. Pomimo wprowadzenia języka narodowego w wielu szkołach publicznych (jako przedmiotu nauczania lub języka wykładowego), funkcjonowania wielu stacji telewizyjnych i radiowych oraz tytułów prasowych o częściowym lub całkowitym profilu walijskojęzycznym¹⁹, a także społecznej akceptacji bilingwizmu w przestrzeni publicznej, podstawowym narzędziem komunikacji ludności regionu (z wyjątkiem hrabstw Gwynedd i Anglesey) pozostawał język angielski. Nie ulegało zatem wątpliwości, że po opadnięciu entuzjazmu wywołanego pojawieniem się nowych możliwości w zakresie samodzielnego decydowania o sprawach regionu (także w odniesieniu do kwestii rozwoju języka narodowego) Walijszczyki powrócili do właściwego sobie pragmatyzmu i zaczęli ponownie traktować *cymraeg* wyłącznie jako element swojej spuścizny kulturowej o niewielkiej przydatności w codziennym życiu. W rezultacie powszechny spis ludności, przeprowadzony w 2011 r. wykazał, że spośród ogólnej liczby 2 955 841 mieszkańców Walii w wieku powyżej trzech lat biegłą znajomość języka walijskiego w mowie i w piśmie wykazywały 459 824 osoby (tj. 15,56%), a umiejętność czytania, prowadzenia konwersacji i rozumienia tego języka zadeklarowało odpowiednio 539 245 (tj. 18,24%), 562 016 (tj. 19,01%) oraz 672 828 (tj. 22,76%) osób²⁰.

¹⁸ Szerzej: Welsh Assembly Government, *Welsh Language Scheme*, Cardiff 2007.

¹⁹ Jediną walijskojęzyczną stacją telewizyjną jest *S4C*, jednakże programy w języku walijskim emitują również *BBC One Wales*, *BBC Two Wales* i *Sky Sports*. Spośród stacji radiowych całodobowe pasmo w *cymraeg* posiada *BBC Radio Cymru*, *Heart Cymru* i *Radio Ceredigion*, podczas gdy programy w tym języku emitują codziennie stacje *Swansea Sound*, *Tudno FM*, *Heart North West and Wales*, *Radio Carmarthenshire* i *GTFM*, a przynajmniej raz w tygodniu – *BRfm*, *Bro Radio*, *Calon FM*, *Point FM*, *Radio Pembrokeshire*, *Radio Tircoed* i studenckie radio *Storm FM*. Ponadto w Walii wydawanych jest kilkadziesiąt dzienników, tygodników i miesięczników popularnych oraz periodyki specjalistyczne, w całości lub częściowo w języku walijskim.

²⁰ Office for National Statistics, *2011 Census: Welsh language skills – unitary authorities in Wales*, London 2012, s. 3.

Tabela 1. Poziom znajomości języka walijskiego w Walii w 2011 r.

Hrabstwo	Liczba ludności ogółem	Liczba ludności deklarującej znajomość języka walijskiego							
		w mowie (bierną)		w mowie (czynną)		w piśmie (bierną)		w piśmie (czynną)	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Isle of Anglesey	67 403	42 746	63,4	38 568	57,2	34 683	51,5	31 322	46,5
Gwynedd	117 789	79 395	67,4	77 000	65,4	71 236	60,5	66 703	56,6
Conwy	111 724	39 408	35,3	30 600	27,4	28 302	25,3	24 371	21,8
Denbighshire	90 527	28 296	31,3	22 236	24,6	20 830	23,0	17 803	19,7
Flintshire	146 940	24 999	17,0	19 343	13,2	18 524	12,6	15 168	10,3
Wrexham	129 425	23 022	17,8	16 659	12,9	16 474	12,7	13 214	10,2
Powys	129 083	30 703	23,8	23 990	18,6	22 987	17,8	19 287	14,9
Ceredigion	73 847	38 547	52,2	34 964	47,3	32 647	44,2	29 278	39,6
Pembrokeshire	118 392	28 070	23,7	22 786	19,2	21 043	17,8	17 665	14,9
Carmarthenshire	177 642	92 345	52,0	78 048	43,9	69 985	39,4	60 197	33,9
Swansea	231 155	37 201	16,1	26 332	11,4	26 668	11,5	20 632	8,9
Neath Port Talbot	135 278	27 850	20,6	20 698	15,3	20 794	15,4	16 144	11,9
Bridgend	134 545	17 810	13,2	13 103	9,7	15 408	11,5	11 345	8,4
Vale of Glamorgan	122 018	16 177	13,3	13 189	10,8	13 496	11,1	11 020	9,0
Cardiff	332 273	44 164	13,3	36 735	11,1	37 742	11,4	31 776	9,6
Rhondda Cynon Taff	225 555	35 686	15,8	27 779	12,3	30 539	13,5	24 285	10,8
Merthyr Tydfil	56 623	6636	11,7	5028	8,9	5526	9,8	4211	7,4
Caerphilly	171 972	21 984	12,8	19 251	11,2	19 173	11,1	16 043	9,3
Blaenau Gwent	67 348	5757	8,5	5284	7,8	4928	7,3	4393	6,5
Torfaen	87 844	8960	10,2	8641	9,8	7876	9,0	7097	8,1
Monmouthshire	88 609	9515	10,7	8780	9,9	8285	9,4	7208	8,1
Newport	139 849	13 557	9,7	13 002	9,3	12 099	8,7	10 662	7,6

Źródło: Office for National Statistics, *2011 Census...*, s. 3–4.

Próbując przeciwdziałać tym tendencjom, *National Assembly for Wales* w grudniu 2010 r. uchwaliło „środek prawny”²¹ dotyczący języka walijskiego, tj. *The Welsh Language (Wales) Measure 2011*, w którym oprócz potwierdzenia oficjalnego statusu *cymraeg* jako języka urzędowego określono również „nowe standardy stosowania języka walijskiego przez podmioty świadczące usługi na rzecz ludności, uprawnienia przysługujące Komisarzowi Języka Walijskiego [*Welsh Language Commissioner*] w zakresie egzekwowania praw osób posługujących się językiem walijskim (...), zasady sprawowania kontroli sądowej przez Trybunał Języka Walijskiego [*Welsh Language Tribunal*] nad decyzjami podej-

²¹ Od momentu wejścia w życie II ustawy o rządzie Walii (*Government for Wales Act 2006*) do chwili uzyskania kompetencji uchwalania aktów prawnych rangi ustawowej (*Assembly Acts*) w 2012 r. Walijskie Zgromadzenie Narodowe miało kompetencje do stanowienia prawa pierwotnego wyłącznie w postaci „środków prawnych” (*Assembly Measures*) posiadających niższą moc wiążącą od ustaw Parlamentu Brytyjskiego. Szerzej: B.H. Toszek, E. Kuzelewska, *Od wizji do rzeczywistości...*, s. 103–105.

mowanymi przez Komisarza (...), uprawnienia Partnerskiej Rady Języka Walijskiego [*Welsh Language Partnership Council*] jako organu doradczego rządu [regionalnego] w kwestiach dotyczących ochrony i rozwoju języka walijskiego”²². Ponadto w 2011 r. została opublikowana nowatorska strategia rozwoju *cymraeg* na lata 2012–2017, w której podkreślono konieczność pogłębienia promocji języka narodowego (poprzez nakłanianie do używania go w relacjach rodzinnych, sąsiedzkich i pracowniczych), zwiększenie liczby zajęć przedszkolnych i szkolnych prowadzonych po walijsku, zapewnienie językowi walijskiemu pierwszeństwa stosowania przed językiem angielskim w postępowaniach sądowych i administracyjnych, a także rozbudowywanie walijskojęzycznych stron internetowych instytucji publicznych i organizacji pozarządowych²³. Jak dotąd, realizacja tych projektów nie przyniosła jednak spodziewanych rezultatów, o czym świadczy utrzymujący się spadek liczby ludności walijskojęzycznej. Jest to spowodowane w równej mierze wymieraniem starszego pokolenia Walijszyków (wśród których pozostają najsilniej zakorzenione tradycyjne wzorce kulturowe, obejmujące znajomość języka narodowego), co procesami globalizacyjnymi przyczyniającymi się do zwiększenia mobilności młodszego i średniego pokolenia mieszkańców regionu, którzy mieszkając w Walii, poszukują lepszych możliwości zarobkowych w nieodległych hrabstwach angielskich (przyswajając sobie automatycznie tamtejszą kulturę i język). Istotny wpływ na rozwój opisanej wyżej tendencji wywiera także walijski kompleks niższości wobec lepiej rozwiniętej pod względem gospodarczym i społecznym (a przez to „bardziej ucywilizowanej”) Anglii, który skłania wielu Walijszyków (szczególnie na obszarach przylegających do wału Offy²⁴ oraz w Pembrokeshire) do porzucania rodzimych i przyjmowania angielskich wzorców kulturowych²⁵.

Język kornijski (*kernevek*) jeszcze do niedawna był uważany za wymarły. Ostatnią osobą posługującą się wyłącznie tym językiem była najprawdopodobniej Dolly Pentreath, która leżąc na łożu śmierci (w grudniu 1777 r.), oznajmiła: „Nie chcę mówić po angielsku!” (*Me ne vidn cewsel Sewznek!*)²⁶. „Nauka notuje też, że prawie sto lat później natrafiono jeszcze na sześć osób, które pamiętały pewną

²² Welsh Government, *Welsh language: Annual report 2010–2011*, Cardiff 2011, s. 5. Szerzej: The National Archive, *Welsh Language (Wales) Measure 2011*, <http://www.legislation.gov.uk/mwa/2011/1/contents/enacted> (1.03.2013).

²³ Welsh Government, *Welsh language...*, s. 6–7.

²⁴ Wał Offy (*Offa Dyke*) to wał ziemny o długości ok. 240 km, szerokości do 20 m i wysokości do 2,5 m znajdujący się na granicy Anglii i Walii; został usypany w drugiej poł. VIII w. na rozkaz mercjańskiego króla Offy.

²⁵ Szerzej: M. Parker, *Neighbours from Hell?*, Talybont 2007, s. 111–128.

²⁶ M. Bodlore-Penalez, *Atlas of Stateless Nations in Europe*, Talybont 2011, s. 53.

ilość wyrazów kornickich. Trzy z nich umiały liczyć do dwudziestu, pamiętały pewną ilość pojedynczych słów i były w stanie zbudować trzy zdania, choć niezbyt mogły sprecyzować ich znaczenie²⁷. Podejmowane od 1904 r. wysiłki językoznawców i entuzjastów kultury kornwalijskiej, zmierzające do odrodzenia *kernevek* (na podstawie niepełnych informacji o gramatyce, składni i słownictwie) doprowadziły ostatecznie do odtworzenia, a raczej ponownego wytworzenia, syntetycznego języka zawierającego wiele elementów zapożyczonych z języków bretońskiego i walijskiego. Pod koniec XX w. powszechnie uważano, że pomysł wskrzeszenia *kernevek* jako języka mówionego na co dzień stanowi romantyczną fantazję. Realistycznie rzecz biorąc, język ten mógłby w przyszłości przypuszczalnie stać się językiem hobbystów, którym posługivaliby się wyłącznie entuzjaści²⁸. O zmianie tego stanu rzeczy zadecydowała dopiero implementacja reformy dewolucyjnej na pozostałych obszarach „celtyckiego obrzeża” (*Celtic fringe*)²⁹, która poprzez rozbudzenie wśród ludności Kornwalii tendencji odśrodkowych przyczyniła się również do przeniesienia zagadnień związanych z ochroną i rozwojem języka kornijskiego na płaszczyznę polityczną. Odpowiadając na liczne petycje lokalnych instytucji publicznych, organizacji pozarządowych i osób prywatnych, w listopadzie 2002 r. rząd brytyjski uznał *kernevek* za język regionalny w rozumieniu Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych³⁰, przyznając mu status analogiczny do przysługującego (od 2001 r.) językom szkockim (tj. celtyckiemu *gaelic* i germańskiemu *scots*), irlandzkemu, mańskiemu i walijskiemu. W ten sposób „język kornijski uzyskał ochronę prawną (...), stając się stałym składnikiem kornwalijskiej tożsamości i dziedzictwa kulturowego”³¹. Natomiast trzy lata później została powołana Partnerska Rada Języka Kornijskiego (*Cornish Language Partnership*), stanowiąca platformę dyskusji o sprawach dotyczących ochrony i rozwoju *kernevek* przedstawicieli władz hrabstwa, lokalnych struktur partii politycznych i organizacji społecznych. Wypracowana przez ten organ „Strategia [rozwoju] języka kornijskiego” (*Cornish Language Strate-*

²⁷ E. Majewicz, A.F. Majewicz, *Języki celtyckie na Wyspach Brytyjskich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 19.

²⁸ J. Haywood, *Celtowie. Od epoki brązu do New Age*, Warszawa 2008, s. 294–295.

²⁹ Termin „celtyckie obrzeże” pojawił się w epoce późnowiktoriańskiej na oznaczenie obszarów zamieszkałych w przeważającej części przez ludność pochodzenia celtyckiego, tzn. Kornwalię, Walię, Irlandię i Szkocję. Szerzej: T. Heyck, *A History of the Peoples of the British Isles: From 1870 to Present*, London 2002, s. 43.

³⁰ Szerzej: *Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych* (Dz.U. 2009 nr 137, poz. 1121), art. 1 lit. a.

³¹ BBC News, *Cornish gains official recognition*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/2410383.stm (1.03.2013).

gy) została efektywnie wdrożona w latach 2005–2008 dzięki pomocy finansowej ze środków Unii Europejskiej (w kwocie 600 000 GBP)³². W rezultacie „język, który został odtworzony z różnych źródeł pochodzących z różnych okresów i w związku z tym posiadający kilka różniących się odmian, których poprawność stanowiła przedmiot sporów toczonych od początku XX w. (do tego stopnia, że kontrowersje budziła nawet nazwa języka)”³³, otrzymał ujednolicony zapis ortograficzny³⁴. Natomiast w grudniu 2010 r. w internetowym „Światowym atlasie języków zagrożonych” UNESCO (redagowanym przez zespół liczący ok. trzydziestu lingwistów) została zmieniona klasyfikacja *kernevek* z „wymarły” na „krytycznie zagrożony”, co uzasadniono „nieodzwierciedleniem stanu rzeczywistego przez dotychczasowy termin (...) oraz postępującym procesem rewitalizacji języka kornijskiego”³⁵.

Stworzenie prawnych i instytucjonalnych gwarancji ochrony i rozwoju *kernevek* nie oznaczało jednak automatycznego zwiększenia liczby osób posługujących się tym językiem. Według powszechnego spisu ludności z 2011 r. spośród ogólnej liczby 532 300 mieszkańców hrabstwa biegłą znajomość języka kornijskiego połączoną z jego używaniem na co dzień zadeklarowały zaledwie czterysta sześćdziesiąt cztery osoby (tj. 0,1%), natomiast ok. trzy tysiące pięćset osób (tj. 0,66%) stwierdziło, że posiada zdolność prowadzenia rozmowy w tym języku lub jego rozumienia³⁶. Nauczanie *kernevek* przez publiczne placówki oświatowe prowadzone jest aktualnie na poziomie przedszkolnym przez *Cornwall College* w Camborne, w postaci zajęć fakultatywnych w nielicznych szkołach podstawowych i średnich oraz w formie studiów filologicznych w systemie dziennym na Uniwersytecie w Exeter (w sąsiednim hrabstwie Devon) i poprzez *e-learning* na Uniwersytecie w Lampeter (w Walii). Od czasu zakończenia w 1982 r. emisji kursów języka kornijskiego w *Westward Television*, nie powstał żaden cykliczny program telewizyjny w tym języku³⁷. Nadawany w niedzielne poranki piętnastominutowy kornijskojęzyczny program publicystyczny *Kroeder Kroghen* został

---

³² Szerzej: Department for Communities and Local Government, *The United Kingdom's Second Report to the Council of Europe under the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, London 2007, s. 9.

³³ L. Cockcroft, *Cornish language makes a comeback*, „The Daily Telegraph”, 21.05.2008.

³⁴ Szerzej: Cornwall County Council, *An Outline of the Standard Written Form of Cornish*, Truro 2008.

³⁵ BBC News, *Cornish language no longer extinct, says UN*, <http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-cornwall-11935464> (1.03.2013).

³⁶ Szerzej: *Cornish 'has 557 speakers'*, „The West Briton”, 7.02.2013.

³⁷ Szerzej: M.J. Ball, *The Celtic languages*, London–New York 2004, s. 652–653.

zdjęty z anteny *BBC Radio Cornwall* w 1992 r. ze względu na niewielką liczbę słuchaczy, toteż obecnie na falach tej stacji w *kernevek* emitowany jest wyłącznie pięciominutowy niedzielny serwis informacyjny *An Nowodhow*. W rezultacie jedynym całodobowym kornijskojęzycznym nośnikiem audiowizualnym jest sporadycznie aktualizowany samoistny *podcast* radiowy *Radio an Gernewegva* finansowany ze środków *Cornish Language Partnership*. Z tytułów prasowych redagowanych w *kernevek* największy nakład (ok. czterysta egzemplarzy) posiada wydawany przez Towarzystwo Miłośników Języka Kornijskiego (*Kowethas an Yeth Kernewek*) miesięcznik „An Gannas”, na łamach którego publikowane są informacje i komentarze do bieżących wydarzeń lokalnych i krajowych, utwory literackie w języku kornijskim, listy od czytelników, quizy i krzyżówki. Podobny profil tematyczny ma również kwartalnik „An Gowsva”, wydawany przez Towarzystwo Ochrony i Promocji Języka Kornijskiego (*Agan Tavas*) oraz niezależny i nieregularnie publikowany periodyk „An Garrak”. W ostatnich latach rubryki kornijskojęzyczne zostały także wprowadzone na łamach miesięczników „My Cornwall Magazine” i „Cornwall Today”.

Jako główną przyczynę słabego tempa rozwoju zaplecza edukacyjnego i infrastruktury medialnej *kernevek* należy wskazać niski (wynoszący zaledwie ok. 3,5% rocznie) wskaźnik przyrostu użytkowników tego języka. W konsekwencji społeczność lokalna jest *in gremio* niezdolna do odczytywania umieszczonych w miejscach publicznych informacji w języku kornijskim (np. oznaczeń obiektów topograficznych, regulaminów zachowania w obiektach użyteczności publicznej, instrukcji obsługi urządzeń itp.), co sytuuje podejmowane oddolnie (tj. przez lokalne instytucje publiczne, partie polityczne, organizacje społeczne i indywidualnych entuzjastów kultury kornwalijskiej) inicjatywy na rzecz bilingwizmu w kategoriach atrakcji turystycznych, bez istotnego wymiaru praktycznego. Istniejący stan rzeczy nie zniechęca jednak zwolenników implementacji reformy dewolucyjnej w Kornwalii, których postulaty zazwyczaj opierają się na założeniu, że skoro władze brytyjskie uznały *kernevek* za język regionalny, to powinny również przyznać rdzennej ludności hrabstwa status mniejszości narodowej oraz szeroką autonomię wewnętrzną. Z drugiej strony, wszystkie dotychczasowe inicjatywy prodewolucyjne (m.in. kampanie przeprowadzone w latach 2001 i 2008 przez *Cornish Constitutional Convention* i *Cornwall 2000* oraz wniesienie pod obrady Parlamentu Brytyjskiego *Government of Cornwall Bill 2008* autorstwa

liberalnego posła Dana Rogersona³⁸) zakończyły się niepowodzeniem, co przyczyniło się do wyraźnego spadku zainteresowania społecznego perspektywami wynikającymi z ewentualnego osiągnięcia samodzielności decyzyjnej hrabstwa na poziomie odpowiadającym istniejącemu w Szkocji, Walii lub Irlandii Północnej. Dowodzi tego m.in. niewielkie poparcie udzielone prywatnej e-petycji Martina Noye'a w sprawie przyznania Kornwalijczykom statusu mniejszościowego, pod którą w latach 2009–2012 złożyło podpisy zaledwie osiemset pięćdziesiąt jeden osób³⁹.

Dążenie do podkreślenia swojej tożsamości narodowej, poprzez zapewnienie należytych warunków rozwoju i formalnych gwarancji ochrony dla rodzimnej kultury i języka, stanowiło jedną z najważniejszych przesłanek mobilizacji politycznej mieszkańców Walii i Kornwalii w XX w. W rezultacie język walijski został podniesiony do rangi języka urzędowego (najpierw pomocniczego, a następnie oficjalnego), nastąpiła legitymizacja istniejących przejawów bilingwizmu połączona z dynamicznym rozszerzeniem tego zjawiska na wszystkie sfery przestrzeni publicznej w regionie (włącznie z opierającymi się jego przyjęciu Monmouthshire i południowym Pembrokeshire), a wreszcie *cymraeg* został uznany za język mniejszości narodowej w rozumieniu Europejskiej Karty języków regionalnych i mniejszościowych. Z kolei przesunięcie na szczebel regionalny kompetencji decyzyjnych dotyczących sposobu wydatkowania środków pochodzących z budżetu państwa (w ramach reformy dewolucyjnej) umożliwiło zwiększenie wsparcia finansowego dla przedszkoli, szkół podstawowych i średnich oraz uczelni prowadzących nauczanie języka narodowego. Ogromny nacisk położony przez władze walijskie na rozszerzenie i pogłębienie znajomości *cymraeg* wśród mieszkańców regionu skutkowało wprowadzeniem tego języka jako przedmiotu nauczania lub języka wykładowego w wielu placówkach oświatowych. Kiedy jednak po wygaśnięciu entuzjazmu, towarzyszącego pojawieniu się nowych możliwości po objęciu Walii procesami dewolucyjnymi, okazało się, że język angielski nadal pozostaje podstawowym narzędziem komunikacji mieszkańców regionu w relacjach prywatnych i publicznych (z wyjątkiem Gwynedd i Anglesey), liczba osób posługujących się *cymraeg* zaczęła się systematycznie

---

³⁸ Szerzej: Cornwall Council, *Cornish National Minority Report 2*, Truro 2011; B.H. Toszek, *Perspektywy dewolucji w Kornwalii*, w: *Regiony Europy. Uwarunkowania, wyzwania i perspektywy rozwoju*, red. A. Stępień-Kuczyńska, K. Dośpiał-Borysiak, R. Łoś, Toruń 2009, s. 197–214; United Kingdom Parliament, *Government of Cornwall Bill 2008-09*, <http://services.parliament.uk/bills/2008-09/governmentofcornwall.html> (1.03.2013).

³⁹ Szerzej: HM Government, *e-petition: Recognition of Cornwall as a National Minority*, <http://epetitions.direct.gov.uk/petitions/2835> (15.11.2012).

zmniejszać. Zaspokoiwszy swoje oczekiwania odnośnie gwarancji ochronnych i rozwojowych języka narodowego, Walijszczy przestali przejmować się dalszymi losami swojego języka, spychając go ponownie do roli pomnika kultury narodowej.

Z kolei język kornijski znajduje się na tym etapie rozwoju, na którym pozostawał *cymraeg* przed objęciem Walii procesami dewolucyjnymi. Posiada on bowiem prawne i instytucjonalne gwarancje ochrony i rozwoju wynikające z objęcia postanowieniami Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych oraz utworzenia *Cornish Language Partnership*. Stopniowo zwiększa się ilość placówek oświatowych prowadzących naukę tego języka na wszystkich poziomach edukacji. A chociaż odsetek mieszkańców Kornwalii deklarujących chociażby pobieżną znajomość *kernevek* jest bardzo mały, to przecież zwiększa się z roku na rok, podczas gdy liczba osób posługujących się innymi językami celtyckimi w Wielkiej Brytanii nieustannie maleje. Należy zatem przypuszczać, że popularność języka kornijskiego (stanowiącego obecnie najważniejszy, o ile nie jedyny, wyznacznik tożsamości narodowej rdzennych mieszkańców hrabstwa) będzie wzrastać tylko do czasu osiągnięcia przez Kornwalię przynajmniej namiastki samodzielności decyzyjnej przysługującej Szkocji, Walii lub Irlandii Północnej. Natomiast ze względu na oczywistą sztuczność *kernevek* (jako języka syntetycznego) wydaje się, że proces zaniku zainteresowania jego praktycznym zastosowaniem będzie w przyszłości postępował znacznie szybciej, niż w przypadku *cymraeg*.

Zakładając niezmiennosc dotychczasowych tendencji odśrodkowych, zachodzących w ramach reformy dewolucyjnej i procesów paradewolucyjnych w Walii i Kornwalii, należy sądzić, że sprawy dotyczące ochrony i rozwoju języka narodowego (traktowanego jako zasadniczy element tożsamości narodowej) pozostaną w centrum uwagi miejscowych ośrodków decyzyjnych. Opublikowane przez rząd walijski (*Welsh Government*) i Radę Kornwalii (*Cornish Council*) językowe strategie rozwojowe wyraźnie wskazują na zamiar systematycznego zwiększania poziomu finansowania publicznych placówek oświatowych prowadzących naukę języka narodowego, rozszerzania zakresu nauczania *cymraeg* i *kernevek* poprzez nadanie tym językom statusu przedmiotów obowiązkowych w szkołach walijskich i kornwalijskich, umacnianie bilingwizmu w przestrzeni publicznej (m.in. poprzez propagowanie używania języka narodowego w relacjach rodzinnych i sąsiedzkich) oraz dotowanie walijskojęzycznych i kornijskojęzycznych mediów. Odgórna stymulacja dwujęzyczności (mająca docelowo zapewnić pierwszeństwo stosowania języka narodowego) nie może jednak przynieść spodziewa-

nych rezultatów w sytuacji, gdy większość mieszkańców Walii i Kornwalii nadal porozumiewa się między sobą po angielsku. Co więcej, zmniejszanie się liczby osób mówiących językiem walijskim oraz powolny przyrost populacji używającej na co dzień języka kornijskiego pozwala sądzić, że oba te języki nie uzyskają w najbliższym czasie większego znaczenia praktycznego i nie będą mogły skutecznie konkurować z językiem angielskim. Nie należy zatem przeceniać ich znaczenia w odniesieniu do procesów mobilizacji politycznej, w których posłużyły jedynie do unaocznienia odrębności kulturowej Walijszczyków i Kornwalijszczyków, będącej jednym z wielu argumentów przemawiających za wdrożeniem reformy dewolucyjnej. Literalne odczytanie i zaspokojenie przez rząd brytyjski postulatów dotyczących utworzenia prawnych i instytucjonalnych gwarancji ochrony i rozwoju obu języków spowodowało więc przesunięcie zainteresowania społeczności walijskiej i kornwalijskiej na inne środki służące realizacji zasadniczego celu, tj. rozszerzenia lub implementacji procesów dewolucyjnych.

Streszczenie

Zakładając niezmiennosć dotychczasowych tendencji odśrodkowych, zachodzących w ramach reformy dewolucyjnej i procesów paradewolucyjnych w Walii i Kornwalii, należy sądzić, że sprawy dotyczące ochrony i rozwoju języka narodowego pozostaną w centrum uwagi miejscowych ośrodków decyzyjnych. Opublikowane przez rząd walijski i Radę Kornwalii językowe strategie rozwojowe wyraźnie wskazują na zamiar systematycznego rozszerzania zakresu nauczania *cymraeg* i *kernnewek*, umacnianie bilingwizmu w przestrzeni publicznej oraz dotowanie walijskojęzycznych i kornijskojęzycznych mediów. Odgórna stymulacja dwujęzyczności nie może jednak przynieść spodziewanych rezultatów w sytuacji, gdy większość mieszkańców Walii i Kornwalii nadal porozumiewa się między sobą po angielsku. Co więcej, zmniejszanie się liczby osób mówiących językiem walijskim oraz powolny przyrost populacji używającej na co dzień języka kornijskiego pozwalają sądzić, że oba te języki nie uzyskają w najbliższym czasie większego znaczenia praktycznego i nie będą mogły skutecznie konkurować z językiem angielskim. Nie należy zatem przeceniać ich znaczenia w odniesieniu do procesów mobilizacji politycznej, w których posłużyły jedynie do unaocznienia odrębności kulturowej Walijszczyków i Kornwalijszczyków. Literalne odczytanie i zaspokojenie przez rząd brytyjski postulatów dotyczących utworzenia prawnych i instytucjonalnych gwarancji ochrony i rozwoju obu języków spowodowało więc przesunięcie zainteresowania społeczności walijskiej i kornwalijskiej na inne środki służące realizacji zasadniczego celu, tj. rozszerzenia lub implementacji procesów dewolucyjnych.

Słowa kluczowe: dewolucja, prawa językowe, tożsamość narodowa

**NATIONAL LANGUAGE
AS AN INSTRUMENT OF POLITICAL MOBILIZATION
IN WALES AND CORNWALL IN THE BEGINNING OF 20 C.**

Summary

Presupposing invariability of hitherto centrifugal tendencies in a frames of devolution reform and predevolution processes in Wales and Cornwall, questions of protection and development of national language are expected to remain in the Welsh/Cornish authorities centre of interests. Published by the Welsh Government and the Cornish Council schemes of national languages contains postulates of widening range of *cymraeg* or *kernevek* teaching, strengthening of bilingualism in public sphere and subsidizing of Welsh/Cornish media. However top to down stimulation of bilingualism would not succeed if most of people in Wales and Cornwall will be still English speaking. Which is more reducing number of Welsh speakers and slow growing number of Cornish speakers shows both these languages have no practical sense and are not able to compete with English. There is no reason to overestimate meaning of Welsh and Cornish in political mobilization processes because their role was only to confront Welsh and Cornish cultural diversity. Literally interpreted and appeased by the UK Government demands of legal and institutional guarantees of both languages protection and development caused finally displacement of public interests to other measures for realizing main aim, it is widening or implementing devolution processes.

Keywords: devolution, linguistic rights, national identity